

Penavin Olga

A népi tudás, a népi hagyományok gyűjtése a felszabadulás után a jugoszláviai magyarság körében

0. Céлом nem az eredmények lemérése, elemzése, csak a megtett út emlékezetbe idézése. (Talán nem lesz felesleges munka, noha Kósa Lászlónak a Hungarológiai Intézet Közleményei 1972. június – szeptemberi számában jelent meg egy hasonló témájú tanulmánya Magyar néprajzi kutatások Jugoszláviában címmel.)

Mielőtt rátérnék a téma kifejtésére, szeretnék néhány munka közben felvetődött kérdésre válaszolni.

a) *Miért gyűjtjük a néphagyományt?*

Azért, mert a nép életét, szokásait, hagyományunkat alig ismerjük. Már pedig hagyomány nélkül nagyon nehéz újat teremteni. Az erdélyi Balladák könyve bevezetőjében találjuk: „a népkultúra közzétételének feladata, hogy önmagán túlmutasson, a folytatólagos kutatások szükségszerű mi-voltát hirdesse.”

Nemcsak azért gyűjtjük ezeket az alkotásokat, mert szépek, hanem azért is, mert sok információt tartalmaznak a társadalmi tudat megnyilvánulásairól. Hírt hoznak „az eltűnt időkről”, a már túlhaladott társadalmi, gazdasági viszonyokról, a művelődés, a civilizáció állásáról, az emberről, az ember helyéről ebben a társadalomban, közösségi életéről, életkörülményeiről, viselkedési és erkölcsi normáiról, köznapi tevékenységéről, környezetének és saját magának megóvására szolgáló, védő cselekedeteiről, hiedelmeiről, örömről, bánatáról, vágyairól, de sok másról is még, arról is, hogy az itteni emberek más népekkel együtt élve alakították valamikor is mindennapjaikat, s ez az együttélés nem múlt el nyomtalanul.

Ezek a múltra vonatkozó, mozgást, változást tükröző információk nemcsak a néprajzosnak mondanak valamit, felhasználhatja őket a történész,

a szociológus, a művészettörténész, a nyelvész, az irodalomtörténész, a régész, a földrajztudós, a csillagász, a zenész, az orvos, a filozófus, a lélektanl foglalkozó, tehát sok haszonnal jár ismeretük.

„Egészében szemlélve a hagyományt – mint Bori Imre írja – ott van az egyes megnyilvánulások mögött „az ember szokásrendje összes vonatkozásaival”... azt a kort őrzi, amikor az ember életét születésétől a haláláig ez a kultúra szabta meg mind szellemi, mind pedig tárgyi vonatkozásaiban”.

Célunk nem a holt anyag begyűjtése, leltározása, hanem az, hogy begyűjtve, megismerve, feldolgozva, értékelve a jelen munkáját segítsük elő vele, ne kelljen mindig mindent előlről kezdenünk, hisz a pozitív hagyomány felhasználása megkönnyíti a jövő munkáját. „A kultúra társadalmi hatóképességét akarjuk így növelni, nem óvó-megőrző-megrekesztő tevékenységet folytatni.” – mondta egy intervjújában dr. Szeli István.

A népi termékekben a hajdan való valóság tükrözése még mindig elég erős, noha a korszerűsödére való törekvés már kétségtelenül jelen van több termékben (mese, népdal, ballada stb.)

Az alkotásokban jelentkező helyi hagyományosság, a valósághoz kötöttség a hazai táj, a hazai ember, a hazai többnemzetiségű környezet szerepeltetésében is megnyilvánul, így az általános és magyar vonások mellett a mai saját színeink is megjelennek, ez teszi mássá az eredetileg közös forrású elemeket.

Munkánkat az a tény sűrgeti, hogy a régi falusi életforma, a régi paraszti kultúra napról napra tűnik, ami természetes is, hisz a falu nincs többé elszigetelve sem gazdasági, sem művelődési szempontból. Gondoljunk csak a munkakörülmények megváltozására, a gépek egyre nagyobb fokú igénybevételére, az utazások, a tömegkommunikációs eszközök hatására. Ma már a falun is teljesebb, mozgalmasabb az élet, ennek eredményeképpen csökken a szájhagyomány ápolására, továbbadására szolgáló alkalmak száma és ideje. Különben is a szájhagyomány szerinti élés már nem felel meg az új, változott élet normáinak.

b) *Milyen területen folyt és folyik a gyűjtőmunka?*

Ha a gyűjtőpontokat és gyűjtőket térképre visszük, akkor azt tapasztaljuk, hogy mivel a nádas-, mocsárvilágban rejtőzködő, még nem régen is stagnáló életmódot élő, ennél fogva hagyományörző Szlavónia szigetfalvainak ősi kultúrája sok kutatót vonzott – hazaiakat és külföldieket egyaránt –, ezért ez a vidék aránylag, a többihez képest, a legjobban kikutatott. A folyók közében elszigetelt Baranya is hasonló helyzetben van az ott élő és tevékenykedő lelkes gyűjtőknek köszönhetően. A Bácska és a Bánság kutatása kevesebb eredményt, ritkább gyűjtőhálózatot és kevesebb gyűjtési eredményt

mutathat fel. Szerémség és a Muravidék még szinte szűz terület. Hát még a Boszniában levő szórványok!

Megvan ennek a ténynek is az oka. A kezdő gyűjtő mindig valami érdekesre vadászik, olyasmit keres, ami egyedülvaló, érdekesnek tűnő. Ebbe a gyermekbetegségbe mindnyájan beleestünk. Hosszabb időnek kellett eltelnie, a gyűjtőnek is meg kellett érnie, kellő alázattal kellett közelednie a gyűjtéshez, le kellett vetkeznie az előítéletet, nagyképűséget, tudálékos-ságot, rá kellett döbbernie, hogy nemcsak a feltűnőt, a szokatlant nyújtó vidéket kell feltárnia, hanem a többit is, mert semmit sem szabad engedni kihullni a maga csinálta rostán.

A tanszék dolgozói gyűjtőmunkájuk során bizonyos terv szerint haladtak és haladnak. A gyűjtőmunka megindulásakor sietve a félreeső helyeket, a régi örökséget legtovább megőrzött telepeket keresték fel (a szlavóniai magyar szigeteket, a bánáti székelyeket, a muravidékieket, stb), mert itt tapasztalható a legnagyobb ugrás a fejlődésben, itt a legnagyobb mértékű a változás, a hagyományok a legrohamosabban itt tűnnek el.

Amíg az 50-es években mindenki adatszolgáltató volt, napjainkban lassan már csak az öregektől és a középkorúaktól lehet valamit gyűjteni ezeken a vidékeken is.

Nem kell azonban megijednünk, a más is regisztrálni kell, egyszer az is történelmi lesz.

[A gyűjtők munkaterületének áttekintése után is kederült, hogy még van munka bőven.]

c) *Kiktől gyűjtöttünk?*

A hagyományt ápoló, a hagyományozó, a hagyományt továbbadó-, továbbvevő réteg a várostól távol élő, idősebb falusi, tanyai ember, a szegényebb földműves, kubikos, halász és asszony, a nem régen kizsákmányolt osztály tagjai, és a fél paraszt, fél munkás „...a csillámló népdal mellé a sommás lányt; a fortélyos mese mellé a megtört öreg bérest kell elképzelni” – mondja Ortutay Gyula. A gazdag paraszt rangján alulinak tartotta az ilyesmikkel való bajlódást.

Mivel a hagyományozás, továbbadás, továbbvevés illetve továbbvívés közönséget tételez fel, ami már falun is egyre ritkábban akad, hisz egyre ritkul a közös munka, a közös szórakozás alkalma (fonó, kukorica-, tolfosztás, vasárnapi „tanyázás a” ház előtti kispadon), ma már mindenki a televíziót bújja. A hagyományozás, a hagyomány őrzése esetleg gyakorlása az életmód stagnálására épül, ez pedig már csak a nagyon öregeknél van meg, ezért még ők hordozzák ezt a fajta kultúrát, ők az adatszolgáltatók.

A fiatalok a változott körülmények miatt már nem törődnek, sőt szégyellik a régiek „babonáskodását”. Ők többnyire megtagadnak minden közreműködést, minden együttműködést a gyűjtővel.

d) *Munkaformák:*

A néphagyomány szájhagyományból való gyűjtésének nagy munkájában mi még csak a terepi gyűjtésig jutottunk el. Nálunk még mindig csak jó-részt a gyűjtőmunka folyik. Nem is csoda, hatalmas területen aránylag kevés gyűjtő tevékenykedik. Ha voltak is régi gyűjtő-elődök, azok sem végezték el a munkát, viszont új gyűjtésre is szükség van, mert a néphagyomány is történeti képződmény, a hagyományozódás során módosulhat, változataiban él tovább, esetleg csak a nyomai maradnak meg, vagy új elemekkel egészül ki a régi.

A rendszerezés, az elemzés (társadalmi, szociológiai, interetnikus hatások, esztétikai stb.) még várat magára, noha próbálkozások már történtek. A legfontosabb, a legsürgetőbb az anyag begyűjtése az adatszolgáltatók számának folytonos csökkenése miatt. Ezt példázza a nagyhagyományú finn gyakorlat is. A többi, a gyűjtés utáni munkafázis már íróasztal mellett is elvégezhető.

e) *Kik a gyűjtők?*

Néhány néprajzi szakember és lelkes gyűjtők, akik a legkülönbélebb foglalkozás területéről rándultak ki erre az izgalmasan szép és felette érdekes területre. Van közöttük parasztmenyecskétől fodrászon, kötelemmesteren keresztül orvosig, pedagógusig mindenféle foglalkozású.

I. A népi kultúra gyűjtésének a mi tájunkon már van hagyománya. Nem a felszabadulás után jelentkezik a gyűjtés igénye, ekkor csak folytatódik a már régen, még a XIX. században megkezdett tudatos gyűjtőmunka, melynek oly kiváló képviselői munkálkodtak e tájon, mint Hoblik Márton, Szarvas Gábor, Balassa József, Pável Ágoston, Kálmány Lajos, Bellosits Bálint, Hermann Ottó, Garay Ákos, Bartók Béla. Az 1930-as évektől a folyóiratok is felkarolták a faluval foglalkozó kutatásokat. A Kalangyában, a Hídban jelentek meg többek között Thomka Viktor, Kiss Lajos, Banó István, D. Bartha Katalin tudományos igényű gyűjtéseken alapuló dolgozatai.

1.1. A felszabadulás után közvetlenül a néphagyományokkal foglalkozó írás hiányzik a folyóiratokból. A gyűjtés még nem indult meg. Más kérdések kerültek előtérbe.

Az 1950-es évek elején egyéni vállalkozások eredményeként jelennek meg dr. Czimmer Anna, Tél József első néprajzi jellegű adatközlései.

A népi kultúrával való foglalkozás felmérésekor nem feledkezhetünk meg az időközben megalakított Tanárképző Főiskola Magyar Tanszékének szerepéről sem. Mindkét tanára a nép régi és szocializmusbeli életének minél teljesebb megismertetésére tanulmányi kirándulásokat szervezett a tanulóifjúságnak. Ezek a közösen tett kirándulások, valójában tanulmányutak lehetővé tették, hogy a hallgatók a tethelyen a forrásnál, ismerkedjenek meg a népi kultúrával. A kirándulások kiváló alkalmak voltak társadalomtudományi ismereteik gyarapítására is, megismerték az emberek szociális viszonyait stb. Mivel minden hallgatónak megvolt az egyéni munkája, feladata, munka közben, önálló tevékenységük során megtanulták az emberekkel való kontaktus felvételét, megtanultak különbséget tenni a jó és rossz adatszolgáltató között stb. Az eredmény néhány olyan említésre méltó dolgozat születése volt, mint pl. Huszár Tiboré, Bóna Júliáé, Sörös Piroskáé, Pénovátz Antalé, Dávid Andrásé.

A főiskola volt hallgatói közül Bóna Júlia már tanulmányai idején elkötelezte magát a néprajzi kutatásnak, noha ekkor még főleg mint költő, prózaíró jelentkezett a lapok hasábjain. A néphagyományokkal való foglalkozás szeretete vitte el azután a szegedi egyetemre, hogy ott a néprajzkutatás egyik kiváló professzoránál, Bálint Sándornál megvédje a szlavóniai magyarok életével foglalkozó doktori disszertációját.

Ebben az időben kezdi meg munkáját a népzenekutató Király Ernő. Fáradhatatlanul járja a falvakat, gyűjti a népzenei alkotásokat, a zenés, énekes népi játékokat, lakodalmi szokásokat, énekeket, lírai dalokat, balladákat. Nem egyszer társult be hozzám egy-egy gyűjtőútra. Többek között együtt jártunk Szlavóniában, Kórógyon, Szentlászlón, együtt kerestük fel a vojlovicai székelyeket, Gombost, Doroszlót, Temerint. A begyűjtött anyagot a Vajdasági Múzeum népzenei osztályán helyezte el, ahol később szabad idejében lekottázta őket. Több könyv, tanulmány, hanglemez tanúsítja a gyűjtés eredményességét. (Gondoljunk csak a Vojlovicai farsangra, a Moholi lakodalomra és egyéb népdal feldolgozásaira.)

Én magam népnyelvi kutatásokat végeztem, de hogy adatközlőim természetes nyelven beszéljenek, őket érdeklő dolgokról, a körülöttük levő világról, régi szokásokról, a régi életről beszéltettem őket. Közben, ha megfelelő adatközlőre akadtam, meséket, balladákat, szöveges folklór termékeket is lejegyeztem illetve magnetofonszalagra vettem. A Híd c. folyóiratban közöltem belőlük szemelvényeket.

A népi táncok avatott gyűjtőkre találtak. Azóta sem foglalkozott senki – tudtommal – a hazai kutatók közül a népi táncokkal. Debeljak Margita testnevelő és tánctanár Iljin Milica társaságában összegyűjtötte a vajdasági magyar táncokat, munkájuk meg is jelent 1953-ban a Vajdasági

Magyar Kultúrtaács támogatásával Mađarske narodne igre iz Vojvodine címen. A népviseletekről szóló részt Bóna Júlia írta.

Ebben az időben a kiszállások anyagi fedezetét a Vajdasági Magyar Kultúrtaács, a Matica srpska, a Tanárképző Főiskola biztosította, de maguk a gyűjtők sem riadtak vissza a saját zsebükbe nyúlni az útiköltségért. Csak az útiköltséget kellett előteremteni, az ellátás, a szállás kérdése könnyen megoldódott. A faluban szívesen látták a gyűjtőt egy-két napra, sőt még egy-egy hétre is. A tiszta szoba lakót kapott, a koszt meg kikerült. Különben sem voltak nagyigényűek a gyűjtők.

Mindegyikönket hajtott a munka láza. Magamról tudom, néha 16-18 órát is dolgoztunk naponta szinte megszállottan, csak hogy minél jobban kihasználjuk az időt. Ezekben a „hősi idők”-ben sok barátság, még napjainkban is tartó barátság szövődött a vendéglátók és a gyűjtők között.

A 60-as években a „bocskoros kultúra” kiközösítése a gyűjtőket kényszer pihenőre szorította, illetve a legtöbben folytatták munkájukat, de nem publikáltak, mert az érdeklődés megcsappant, nem volt „keletje” az ilyen tárgyú dolgozatoknak.

Az 1952-ben megtartott palicsi Magyar Ünnepi Játékok alkalmával kiderült, hogy nagy szükség van szervezett és irányított néprajzi kutatómunkára, t.i. egyes népi táncsoportoknak nem volt eredeti népi viselete, hanem valamiféle „magyarosch” ruhában léptek fel, az is megesett, hogy nem eredeti népi táncokat jártak. Ennek elkerülésére a Vajdasági Magyar Kultúrtaács keretében 1953-ban megalakult a néprajzi bizottság, mely egy néprajzi-népnyelvi gyűjtő tanfolyamot szervezett, megismertette a gyűjtés fontosságát, célját, módszerét, technikáját.

Időközben, 1954–55-ben Göttingenben a híres etnológus, Wilhelm Peuckert professzor előadásait hallgattam 3 szemeszteren át, doktori szigorlatom egyik tárgya is általános néprajz volt. Így valamivel több közöm lett a néprajzhoz papíron is, mint nyelvésznek volt.

1958-ban az újvidéki egyetemen megnyílt a Magyar Nyelvi- és Irodalmi Tanszék. Ez a tény a népi kultúra kutatásában is érezte hatását. Megkezdődött a jugoszláviai magyarság népi nyelvének rendszeres, tervszerű tanulmányozása. Mivel Jugoszláviaszerte a magyarok lakta helységeiben népnyelvi gyűjtés eddig rendszertelenül folyt, megbízható, gépi felvételezés még nem igen történt, ezért adattár illetve magnetofonszalag-archivum megteremtésére törekedtünk. Ez azt jelentette, hogy a szalagok számot kaptak, jelzetet, külön füzetben pontosan jelöltük a magnetofonszalag tartalmát, az előadók nevét, korát, foglalkozását, tartózkodási helyét, azaz a felvételezés helyét, idejét, a felvételező nevét, a magnetofon márkáját, a felvételezés sebességét. Ezekre a technikai adatokra a későbbi lejegyzés, illetve feldolgozás céljából volt szükség. Már az első tanév téli és nyári szünetében elindult a gyűjtőcsapat. Az adatszolgáltatókat – mint

már előbb is említettem – népi szokásokról, a régi életről, hiedelmekről, népi gyógyításról, régen megesett történetekről faggattuk. Nagyon sok értékes és hasznos adat „jött elő” másodtermékként. Az első generáció egy kisebb csoportja (Mirnics Zsuzsa, Matijevics Lajos, Vlahovics József) kedvet kapott a ludasi népelet kutatására. Egy téli szünetüket áldozták rá. Sajnos, még mindig kéziratban hever a dolgozat nagy része, noha megérdemelné a megjelentetést. Csak a balladákkal foglalkozó tanulmány jelent meg a Tanulmányokban. Egy másik csoport Kádár Károly vezetésével Padét majd később Magyar-Ittabét látogatta meg és felvételezett egy teljes lakodalmat. Toldi Vera Topolya meséit gyűjtötte, Borus Rózsa is Topolya népének tudását, hagyományát rögzítette. Magyar János Kupuszinát választotta gyűjtőhelyéül, Barabás Anna Székelykevéen, Vajda-Sárvári Zsuzsa Feketiczen tevékenykedett.

A hallgatók népnyelvből írt szemináriumi dolgozatainak függelékében szereplő népi szövegekben is sok még eddig feldolgozatlan illetve részben feldolgozott adat szunnyadozik.

Hallgatóinkkal minden évben kiszállunk egy-egy községbe. Többnyire olyan helyre megyünk, ahol volt tanítványaink dolgoznak s meg tudják szervezni az ingyenes ellátást, szállást, tekintve, hogy a Kartól csak minimális segítséget kapunk, éppen csak annyit, amennyi fedezi az útiköltséget és valamilyen csekély ajándékot a vendéglátók számára. Nem panaszkodhatunk, eddig idestova 15 éve minden évben volt olyan falu szerte Vajdaságban, Baranyában, Szlavóniában és a Muravidéken, ahol szíves vendégszeretettel fogadták a kb. 20-20 főből álló csoportot. Ezeknek az utaknak az eredményei a gyűjtőfüzetekben, magnetofonszalagokon várják feldolgozójukat.

A meséket már sikerült közölni a Jugoszláviai magyar népmesék c. kötetben.

Nemcsak a hallgatók vették ki részüket ilyenformán a munkából, a tanárok még külön is minden téli és nyári szünetben útra keltek. A Muravidéket Jámbor Lászlóval és Satai Pál akkori tanársegédekkel jártuk be, Baranyát és Szlavóniát Satai Pállal, Szerémséget, Bánságot Matijevics Lajossal kerestük fel. Bácskában Matijevics Lajossal és Virág Gáborral gyűjtötünk még egyetemi hallgató korukban. Többször segített kiszállásaink alkalmával diákkorában Kádár Károly és Vlahovics József is.

Tanszékünk magnetofonszalag-archivumában 60 szalag őrzi a külön füzetekben is regisztrált anyagot. Nem megvetendő kincs!

Sok adatközlőnk azóta már régen meghalt, ezek a szalagok azonban őrzik őket, nem hagyják feledésbe menni tudásukat. Nem egy mesefa, nótafa, „boszorkány”-nak, „tudó”-nak tartott személy átéltségtől perzselő hangja van bezárva ezekben a dobozokba.

A Tanszék a Vajdasági Múzeummal karöltve kétszer, 1962-ben és

1964-ben önkéntes néprajzi és népnyelvi gyűjtőpályázatot szervezett tanulóknak és felnőtteknek. A befutott dolgozatok megfeleltek a várákozásnak. Ekkor ismertük meg néhány kiváló gyűjtő nevét és munkáját, akik még ma is szinte megszállottként, belső kényszerből végzik ezt a nem könnyű, de szép és hasznos munkát. Ekkor ismertük meg Berta István kötelesemestert Hetényből, több kötetnyi 300-400 oldalas füzetre való szellemi kultúrkincs (mese, monda, szokás, babona, közmondás, csúfnév, dalok) lapul fiókjában, az ásatásokból kikerült különféle kincsek, régi használati tárgyak, eszközök pedig lassan kiszorítják lakásából. Sajnos, ezek egyelőre még holt értékek, nem közkincsek.

Szözlőskei Erzsike kórógyi fiatal menyecske, kiváló gyűjtő is ezeken a pályázatokon tűnt fel. Később ő lett egyik állandó adatszolgáltatóm, mondhatnám nyelvmesterem a Szlavóniai (kórógyi) szótár készítésekor.

Hasonlóképpen értékes munkával jelentkezett szintén Kórógyról a korán elhunyt Gyöke Lajos fodrász.

Erős Teréz háziasszony, kedves adatszolgáltatóm, Kovács Juli néni lánya Vojlovicáról, szép mesékkal pályázott. Kár, hogy ideje nem engedi lejegyezni az édesanyjától tanult sok szép mesét!

Pataki András tanító Baranya fáradhatatlan kutatója is részt vett a pályázatokon kiváló dolgozataival könnyedén szerevezve meg az I. díjat, Magyar János tanár Kupuszináról írt dolgozata szintén pályadíjat nyert.

Anyagiak hiányában sem akkor, sem később nem jelenhettek meg a dolgozatok, még a díjazottak sem. Ugyancsak az anyagiak hiánya okozta, hogy több önkéntes gyűjtőpályázatra nem kerülhetett sor, noha mind a Vajdasági Múzeum akkori igazgatója Rajko Nikolić, mind a Bölcsészeti Kar dékánja, Đorđe Sp. Radojčić igen hasznosnak és megisméltésre, folytatásra méltónak minősítette.

Időközben a Tanszék megerősödött, a munka is szervezettebben folyt, a végzett hallgatók közül is többen átvitték tanítványaikra a népi kultúra, a néphagyomány iránti érdeklődést. Önállóan is, tanítványaikkal együtt is gyűjtöttek és gyűjtettek legszűkebb környezetükben. Okvetlen meg kell említenünk néhány pedagógus nevét, akik időt és erőt nem kímélve gyűjtenek, jól tudván, hogy az öregek eltávozta után nemigen lesz kitől gyűjteni a változott társadalmi, gazdasági, művelődési körülmények miatt. Említésre méltó munkát végez Magyar János (Zombor), Barta Sándor és felesége (Zenta), Tőke István (Zenta), a nemrég fiatalon elhunyt Barabás Anna (Székelykeve), Borús Rózsa (Topolya), Bagi Ferenc (Becse), Virág Gábor (Topolya), Balog György (Vojlovica), Saffer Vera (Kanizsa), Papp György (Kanizsa), Fekete József, Belovai Margit (Telecska), Kovács Ilona (Gombos), Tudorovics Erzsébet (Orom) stb. Sítai Pál tanügyi tanácsos még csantavéri tanár korában több mint 1000 darabból álló babonagyűjteménnyel jelentkezett, újabban Padén végez kutatásokat,

de az iskolákban is szervezi a néphagyományok gyűjtését. Az ő segítségével gyűlt össze Petőfi a néphagyományban c. dolgozat anyagának jórésze is.

Már odáig jutottunk, hogy folytatva a régi, 20 évvel ezelőtti zentai hagyományt, a középiskolások néprajzi pályázatát, a becsei diákvetélkedőn felvették a néprajzot is önálló pontként. Az első ilyen vetélkedőt a topolyai gimnázium szervezésében Virág Gábor irányításáva 1972-ben meg is tartották, szép eredménnyel. Ezzel a néphagyomány, a népköltészet megbecsülése az iskolába is eljutott. A diákkörök szabad foglalkozásain számos iskolában foglalkoznak gyűjtőmunkával, munka végeztével azután beszámolnak az eredményről, szemelvényeket mutatnak be.

A tömegkommunikációs eszközök sem megvetendő segítséget nyújtanak. Az újvidéki rádió iskolarádió részlege is sokat segít, részint a népi kultúra megismertetésével, részint gyűjtőpályázatok kiírásával. Fehér Magda nevét nem hallgathatjuk el, mikor erről a tevékenységről szólunk.

Az egyes napi- és hetilapokban megjelenő riportok, ismertetések a régi életmódról, régi szokásokról, népi termékekről számban és minőségben sem elhanyagolhatók. Mindig figyelemre méltó anyagot találhatunk a Magyar Szóban (Németh István), a Kilátóban, ahol különböző szerzőktől találunk adatközléseket (Tóth Ferenc, Matijevics Lajos, Penavin Olga, Tőke István, Virág Gábor), a Magyar Szó különféle mellékleteiben, pl. a Dunatájban Baranya szerelmesétől, Schneider Júliától, Herceg Jánostól, Székely Máriától, a bánátiak gyűjtője, Bálint Zoltán is sok alkalommal teszi közzé dolgozatait, a Tiszavidékben Tőke Istvántól olvashatunk népi adomákat, a Magyar Képes Újságban régebben Herceg Jánostól, Döme Izrától, újabban Pataki Andrástól, Loboda Gábortól, aki még nagyszerűen megválasztott fényképekkel is illusztrálja, kíséri szövegeit, a ma már megszűnt Ifjúságban, a nyomdákba lépő Képes Ifjúságban, a 7 Napban, a Dolgozóknak, a Mézeskalácsban, Jó pajtásban szintén találunk alkalom adtán néprajzi tárgyú írásokat, sőt még a Református Képes Naptárban is.

Az 50-es években Eszéken megjelenő, ma már megszűnt Magyar Néplap hasábjain Döme Izrael írásait a szlávóniai magyar szigetek népéről mindig nagy érdeklődéssel olvasták az olvasók.

A Szlovéniában megjelenő Népújság hasábjain is helyet kap alkalom-szerűen egy-egy néprajzi tárgyú cikk, fénykép. A muraszombati rádióban is elhangzanak ilyen tárgyú ismertetések, előadások. Arról is hallottunk, hogy megjelent egy összefoglaló mű is. De még nem jutott el hozzánk legnagyobb sajnálatunkra.

Mint érdekességet kell megemlítenünk, hogy néprajzi regény is született e vidéken. Írója egy székelykevei állatorvos, Barabás Pál, maga is székely és a régi élet hiteles emlékeinek lelkes gyűjtője. Székely nyelvjá-rásban írta meg egy székely család viszontagságait „móduvai” hányatott

életétől szinte napjainkig. A történet feldolgozásakor tudományos hitellel írta le az egyes népszokásokat, hitéletet, babonáskodást, lakodalmat, disznótort, halált, temetést stb. Érdemes lenne kiadni még írói, kompozíciós gyengeségei ellenére is, hisz székelyeink életének, kálváriájának, itteni beilleszkedésüknek, kulturális hagyományaiknak leghitelesebb forrása. Felér egy tudományos monográfiával.

Van már néprajzi „musical”-unk is, hogy divatos névvel nevezzem meg Döme Izra népi énekes, zenés történetét a régműltből. Kórógy vára, hírös vára címen. A történet szerint az utolsó kórógyvári gróf, Rozgonyi titkos mátkája, egy igen szép lány, akinek egy „láncsa”-ja is volt már a gróftól, a gróf és egy német hercegisasszony esküvőjén a vízzel telt vársáncba ölte magát és gyermekét, előbb azonban megátkozta az egész várat minden lakójával együtt. Mikor megtudta a gróf, mi történt, lóhátra ült és elvágtatott a sötétbe. Sokáig nem hallották hírét. Egyszer azonban híre jött, hogy Taliányországban halt meg a háborúban. A félbe maradt lagziról a menyasszony visszament hazájába. A gróf anyja is belehalt nagy bánatába. Az átok fogta vár is pusztulni kezdett. Azóta minden hetedik esztendőben a szegény lány vízbeölése napján éjfél-től kakasszóig járja a vár környékét, sírva keresi kedvesét.

A történet alapja Bali Boris ángyó elbeszélése. Ki imigyen kezdte elbeszélését:

„Kórógyvára hírös vára,
Három szanccsal körülzárral,
Szancson által dobogóval,
Fölötte meg kűtornyokkal...”

Nem szabad megfélemedkeznünk Pap Ferenc kereskedő (Gombos), Sturc József tanító (Kupuszina) önfeláldozó munkájáról sem, időt és energiát nem sajnálva teremtették meg illetve újítták fel a gyöngyösbokrétát, menyecskekórust. A tárgyi néprajznak is számos darabját mentették meg az elkallódástól. Az „ötösfogat” hiteles gyűjtések alapján mutatja be a népi táncot, népviseletet, szervezi bemutatóit, találkozóit.

A zentai Ifjúsági Szövetségtől kezdeményezett, végső soron dr. Burány Béla és Tripolszky Géza népdalgyűjtő munkájának köszönve a Tiszából a Dunába folyik a víz című 1972-ben megrendezett népdal vetélkedő is nagy sikerrel járt, szebbnél szebb régi dalok, balladák kerültek elő több mint 300 népi énekes előadásában.

A szerény iskolamúzeumok, egy-egy szobácskában a falu lakóitól begyűjtött és kiállított népi eredetű tárgyak, viseletdarabok, eszközök, bútorok, fényképek, kézimunkák, zeneszerszámok, a mindennapi élet lassan kivesző tárgyai mindig nagy érdeklődésre tartanak számot mind a tanulóifjúság, mind a falu lakosai előtt. Számtalanszor meggyőződünk

róla, többek között Székelykevéen, ahol Barabás Anna és Szofrán Tamás szervezte meg a kis múzeumot, vagy a kórógyi kis múzeum Lebár József odaadó munkája nyomán, kinek mindig segítségére sietett Döme Izra, a szlavóniai szigetmagyarság életének, történetének forráshűségű ismerője, feldolgozója.

A szerény iskolamúzeumok több helyen falumúzeummá növekedtek a falu lakóinak támogatásával. Ez történt Horgoson, Vörösmarton, Székelykevéen. Mindegyik egy-egy lelkes, önfeláldozó személy munkáját dicséri.

A Hungarológiai Intézet 1969-ben történt megalapítása végre a néprajzi kutatást is helyére teszi, intézményesíti. Az intézet kutatómunkájának egyik főágaként szerepel a néprajz. Önálló kutatója is van Tóth Ferenc személyében. Ő azonban nemcsak kutat, hanem szervez és irányít is. Zentán 1970 óta minden évben megrendezi az intézet kiküldöttként az önkéntes néprajzi gyűjtők szemináriumát, ahol a legjelesebb külföldi szakemberek az állandó előadók (Katona Imre, Kiss Lajos). Reméljük, minél hamarabb sikerül útnak indítaniok egy tehetséges és ügyes kutatógárdát.

Az intézet folyóirata, a Hungarológiai Intézet Közleményei állandóan megélénkülő gyűjtőmunkáról ad hírt részint a vegyes tartalmú kötetekben, részint az önálló néprajzi tematikájú számokban. Ezekben a kötetekben találkozunk Ortutay Gyula, Burány Béla, Fábri Jénő, Tripolszky Géza, Bóna Júlia, Matijevics Lajos, Penavin Olga, Tóth Ferenc, Katona Imre, Körmöci Erzsébet, Szabó Jolán, Tőke István, Vajda S. Zsuzsanna, Bálint Sándor, Bori Imre, Bányai János, Pataky András, Dávid András, Andelić Magdaléna, Kovaček Božidar, Delorko Olinko, Nedić Vladan nevével és munkáival. A népi kultúra lekülönfélébb területeiről közölnek a fent említett szerzők. Van itt tanulmány, adatközlés, ismertetés az epikus népköltészetből, van ballada, mese, lírai dal, népzene, hitvilág, gyógyítás, gyermekjáték, történeti ének, tréfa, anekdota, igaz történet, varázslás, babona, színjáték szerű szokás, betlehemezés, lakodalom leírása stb.

Az adatközlés mellett megjelenik a kontrasztív, összehasonlító tanulmány is a magyar és délszláv hagyomány kapcsolatát, a délszláv epika magyar vonatkozásait vizsgálva. Az ilyenfajta vizsgálatokat ki kellene terjeszteni más területekre is, mert ezen a vidéken a kölcsönhatások olyan erősek, hogy egyik nép sem ismerheti meg a saját hagyományát a többi itt élő nép hagyományainak ismerete nélkül.

A dolgozatok között van egy érdekes tudományos kísérlet is egy népmese struktúrájának leírására.

A népi tudás iránti egyre nagyobb érdeklődést jelzik az újvidéki egyetem Bölcsészeti Kara évkönyvében és a Tanulmányokban, a Magyar Tanszék kiadványában megjelent közlemények is.

Napjainkban nagy divatja van a népi kultúra, a népi tudás, a népművészet felfedezésének. Nem a divat szülte, hanem a lassan pusztuló népi értékek megmentésére, megbecsültetésére, közkinccsé tételére irányuló szándék hozta létre elsőként Bori Imre *Idő, idő, tavaszidő* című 1971-ben megjelent antológiáját a hazai magyar népköltészet valamennyi rétegéből, értékes bevezetővel és jegyzetekkel, valamint Penavin Olga Jugoszláviai magyar népmesék (1971) 211 mesét élő hagyományként tartalmazó kötete és ennek gyermekeknek szóló változata *Szélördög* címen (1971).

Baranyai-Schneider Júlia Gyertyafény, Laskó, egy régi falu krónikája (*Órsziget*, 1961) című munkájában szíve egész melegével ír az ő Baranyájáról Laskó történetén keresztül. Hasonlóképpen említést érdemel a Dunántúban folytatásokban megjelenő Baranyát, történetét, híres embereit, íróit, történeteit, mondáit, azaz Baranya gazdag kulturális és művészeti hagyományait feltáró sorozata.

Nemcsak hazai kutatók publikálják anyagukat, a magyarországi szakembereket is érdekli a mi tájunk, mert sok régi tulajdonságot konzervált amellet, hogy a más népekkel való együttélés eredményezte kölcsönhatás sok újat is hozott a régi hagyománykincsbe. A külföldi szakemberek művei: Katona Imre: *Sárkányölő ikertestvérek*, Kopácsi népmesék (1972). Egyetlen falu mesekincséről ad számot a kötet a legmodernebb módszerekkel és igények szerint, méltóképpen reprezentálva Kopács mesemondóit.

A magyar-jugoszláv kultúrkapcsolat keretében nálunk járt debreceni egyetemi tanár, Újváry Zoltán *Népdalok és balladák egy alduvai székely községből*, Debrecen 1968. c. munkája főleg a vojlovicai Kovács Juli nénitől származó történeti énekeket, balladákat tartalmazza.

Szlavónia különösen vonzó ősi, jól konzervált népi kultúrája miatt, sok hazai és külföldi kutató keresi fel. A szlavóniai szigetmagyarokkal foglalkozik többek között Gáborján Alice, a budapesti Néprajzi Múzeum munkatársa, a szlavóniai népi öltözet magyarországi és európai kapcsolatát világítva meg *A szlavóniai magyar falvak női viselete összetételének néhány jellegzetessége* (Eth. 1969) című munkájában, Berkes Eszter pedig részletes néptánc-monográfiájában, *A szlavóniai magyar népsziget táncmagyományai* c. munkájában (*Táncudományi Tanulmányok 1967-1968*) is a szlavóniai magyarok táncait tárgyalja.

A gyűjtők bizonyára nem teljes névsorának végére érve – ha valakit kihagytam, nem szándékosan tettem – levonhatjuk a következtetést, nemcsak régen, hanem a felszabadulás utáni periódusban is vannak lelkes és eredményes munkásai a népi hagyománygyűjtésnek. Örömmel kell üdvözlönnünk, hogy megkezdődött az egyéni vállalkozásokat felváltó csoportos munka, melyet intézmények szerveznek, irányítanak és támogatnak anyagilag is.

Források:

- 1) Magyar néprajzi irodalom Jugoszláviában 1945—1955 Összeállította: M. Bóna Júlia, Rajko Nikolić, Vilko Novak, Index Ethnographicus 1956.
- 2) Kósa László: Magyar néprajzi Kutatások Jugoszláviában (Néprajzi és településtörténeti áttekintés) Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei 1972. 11—12. sz.
- 3) saját feljegyzéseim

Rezime

Prikupljanje narodnih umotvorina, narodnog predanja posle oslobođenja među mađarskim življem u Jugoslaviji

U svom radu autor je reprodukovao pređeni put u prikupljanju narodnih umotvorina, a ne rezultate prikupljanja. No međutim pre svog prikaza odgovorio je na nekoliko otvorenih pitanja: zašto prikupljati narodno predanje, gde je obavljen i gde se obavlja rad na prikupljanju, od koga prikupljati, kakvi su metodi rada primenjivani? Odgovarajući na najbitnije pitanje *Ko su prikupljači?* autor ukazuje na postojanje tradicija koje u ovim krajevima postoje u prikupljanju narodnih umotvorina na mađarskom jeziku. Naime već od XIX veka javljaju se takvi renomirani predstavnici osmišljenog prikupljanja kao što su Hoblik Márton, Szarvas Gábor, Balassa József, Pavel Ágoston, Kálmány Lajos, Belosits Bálint, Hermann Ottó, Garay Ákos, Bartók Béla, a od novijih Thomka Gábor, Banó István, D. Bartha Katalin.

Posle oslobođenja važan rad na organizovanom prikupljanju nastavljaju požrtvovani i pasionirani pojedinci, zatim nastavnici i studenti Katedre za mađarski jezik i književnost, unutrašnji i spoljni saradnici Hungarološkog instituta. O rezultatima se možemo obavestiti iz Saopštenja Hungarološkog instituta i mnogobrojnih drugih obuhvatnih radova i studija. Mnogobrojni korisni i uspešni individualni poduhvati postupno ustupaju mesto timskim radovima koje organizuju, usmeravaju, pa čak i materijalno potpomažu pojedine institucije.

Summary

The gathering of popular poetical work and tradition of the Hungarian population in Yugoslavia in the period after the liberation

In this paper the author presents a reproduction of the gathering itself, and not the results of the gathering. However, in the introductory part she answered some questions: what is the use of gathering popular poetical work, where has it been going on, who it should be gathered from, what techniques have been applied? Answering the most important question *Who are the gatherers?* the author points to the tradition of collecting

popular poetical work in Hungarian on the territory of Yugoslavia. From the nineteenth century on many renowned representatives of organized gathering appear: Márton Hobblik, Gábor Szarvas, József Balassa, Ágoston Pavel, Lajos Kálmány, Bálint Belosits, Ottó Hermann, Ákos Garay, Béla Bartok, and Gábor Thmoka, István Banó, Katalin D. Bartha among the most recent ones.

After the liberation important work has been done by devoted and impassioned individuals, professors and students of the Department of Hungarian Language and Literature and the researchers of the Institute of Hungarian Studies. One can read about the results in the Papers of the Institute of Hungarian Studies and in other studies. Many useful and successful enterprises are gradually substituted by team-work organized, directed and sponsored by institutions.